

בין מחול לאמנות-לחימה,
הקפוארה של ברזיל,
ובמיוחד של איזור באהיה -
התפשטה בעולם
והגיע גם לארץ

סאור

הקפוארה אינו זה של
הסמבה. ישנם שלושה
מקצבים בסיסיים
בקפוארה בת זמננו. הקצב
האיטי, הנקרא "אנגולה" -
זו הקפוארה המקורית,
משחק מפותל זהיר, הקרוב
לקרקע, בו המשקל מצוי
בידיים לא פחות מאשר ברגלים.
תנועות רבות נעשות בשתי הידיים,
הקרובות זו לזו, זכר לכך, שזהו
משחק של עבדים שהובאו
מאפריקה (במיוחד מאנגולה), ושהיו
משחקים בו גם כשידיהם היו כבולות.

מקצב מהיר יותר, שבו הגוף זקוף רוב
הזמן, ובו נעשית הרבה אקרובטיקה, הוא
ה"סומבנטי פקיניו" (הקדוש הקטן). הצעד
הבסיסי של הקפוארה הוא ה"גיגה". מעמדה
שבה רגל אחת מכופפת (בפלייה) והשנייה
שלוחה אחורה, כמעט ישרה, עוברת הרגל
האחורית קדימה למין עמידה שנייה
מקבילה בפלייה, והרגל שהיתה הקדמית
עוברת עתה אחורה. לתנועה זו מצד לצד
ישנן הרבה וריאציות סגנוניות ואישיות.
בגיגה הרגילה, נשאר המשקל ברובו על
הרגל הקדמית, כך שהאחורית יכולה
להתרומם לבעיטה במהירות.

התנועה הבסיסית על הידיים נקראת
"אאו" (AU), הגלגלון המוכר. אך יש
בקפוארה עושר עצום של תנועות,
והגלגלון יכול להתבצע, למשל, תוך כדי
סיבוב (פירואט) על הידיים, או בהיפוך -
קדימה או אחורה - כשהגוף צמוד לאחד
המרפקים, או על רגל אחת תוך בעיטה
ביריב, וכו'. יש גלגולים התקפיים קדימה
אל היריב, וישנם גלגולים הגנתיים של
התחמקות. אין גלגולים נוסח הגיודו, על
הכתפיים והגב, שכן הקפוארה צמחה
ברחובות באהיה, על אבנים ואדמת
טרשים, שאינם מאפשרים מגע חלק של
הגוף עם הקרקע.

בקפוארה נשארים על כפות הידיים
והרגליים, ולעיתים על הראש. שחקן
קפוארה המבקש להפגין את עליונותו על
בן זוגו למשחק, ינסה להפיל אותו על
הישבן, על ידי גריפת רגלו, או על ידי
כריכת רגליו סביב ברכי היריב, או כל
דרך אחרת שמפגינה תחכום וערמומיות.
בדרך כלל, כוחנות בוטה, אינה נחשבת
לסגנון טוב בקפוארה ותעורר התנגדות
המעגל, התנגדות שתבטא בכך, שהכל ינסו
להתמודד עם אותו שחקן כוחני ובדרך זו או
אחרת לגרום לו להבין, שדרכו אינה מקובלת.
הקצב המהיר והתוקפני ביותר של הקפוארה

מאת גל אלסטר

קשה להגדיר את
הקפוארה. למעשה, עצם קיומה
והדרך בה מבצעים אותה,
מציבים כמה חידות בפני חוקר
התרבות. אין שום פעילות
הדומה לה בכל מקום אחר.
הקפוארה נוצרה בברזיל,
ומקורה בעבדים שהובאו
מאפריקה - אם כי גם באפריקה לא קיים דבר
דומה.

אם כן, מהי הקפוארה? ניתן לראות אותה גם
כיום ברחובות באהיה (Bahia), בצפון ברזיל.
מעגל של אנשים, העומדים ושרים ומוחאים
כפיים, חלקם מנגן בכלי הקשה. בתוך המעגל
נמצאים שניים, הנעים לקצב המוסיקה.
לעיתים הם נראים כאילו הם נלחמים זה בזה,
שכן הם שולחים מהלומות, בעיקר בעיטות, זה
אל זה; לעיתים הם נראים כאילו הם רוקדים,
שכן תנועותיהם משולבות יחד, ואין
בעצם פגיעה ממשית; לעיתים הם
מדגימים ביצועים אקרובטיים מפתיעים,
בעמידה על הידיים והראש, לצד
בעיטות-קפיצות אתלטיות ומסוגנונות.
לעיתים התנועה נמוכה מאוד, קרובה
לקרקע, מפותלת ואיטית; ולעיתים היא
בבירור חלק מריטואל מזור.

בלשון הקפוארה, השניים שבמעגל "משחקים". אם כי חוקי המשחק אינם קבועים לגמרי, אלא תלויים בשחקנים ובאופיים, ביכולתם וביחסים שבין השניים

בלשון הקפוארה, השניים שבמעגל
"משחקים". אם כי חוקי המשחק אינם
קבועים לגמרי, אלא תלויים בשחקנים
ובאופיים, ביכולתם וביחסים שבין
השניים. השחקנים מתחלפים בתדירות
גבוהה בתוך המעגל. זה עשוי להיות אחד,
הנכנס בזירות ו"קונה" לו משחק נגד
אחד מבני הזוג שבפנים, וזה יכול להיות
זוג חדש, שבא להחליף את הקודם.

בני הזוג החדש מתחילים את משחקם
כשהם בשולי פנים המעגל, על יד נגן
הברימבאו הראשי. הברימבאו הוא קשת
מעץ הברימבה הקשה, שאליו קשור
מיתר פלדה. על המיתר מקישים במקל
דק, וישנה תיבת תהודה מדלעת, שניתן
להצמידה לבטן או להרחיק ולפתוח אותה.
צליל הברימבאו הוא מין זמזום חושני, והמנגן
בו מכתוב לאחרים, מה יהיה קצב התיפוף

ומחאות הכפיים, כשם שהוא מוביל את
השירה. כלי הנגינה של הקפוארה דומים
לכלים הברזילאיים והאפריקניים המסורתיים,
אך שונים מהם, כפי שגם המקצב הבסיסי של

הוא ה"סומבנטי גראנדה" (הקדוש הגדול) וכאן התנועה היא קרב ממש, אם כי לרוב אין כוונה לפגוע ממש, אלא אם כן השחקנים הם שונאים מלידה. כאן תתכן בעיטה שתעיף את היריב אל מחוץ למעגל, שכן בקפוארה ההתמודדות הבסיסית היא על היוזמה ועל השליטה בחלל, דברים התובעים מודעות מרחבית וראיית משחק מעולה. ההתקפות בקפוארה הן בעיקר בעיטות סיבוביות, אך בקפוארה בת זמננו יש גם בעיטות ישירות, המקובלות בקראטה.

בקפוארה ההתמודדות הבסיסית היא על היוזמה ועל השליטה בחלל, דברים התובעים מודעות מרחבית וראיית משחק מעולה

ההגנות בקפוארה אינן חסימות של היריב, אלא בעיקר הטיות גוף וכריעות שמשתלבות עם כיוון ההתקפה ומהוות בסיס להתקפת נגד מיידית. ברוב המקרים, ההגנה היא תנועת התחמקות כלפי מטה - קדימה, אחורה או הצידה. אצל שחקנים טובים יש יכולת השתלבות כזו גם בעבודה הדדית מטווח קצר וב"מקצבים מהירים".

מעגל הקפוארה נקרא "הודה", וזהו גם שם כללי לאירוע הקפוארה. ההודה מתחילה בשירה. המשחקים מתחילים בקצב האנגולה המסורתי והאיטי, כשראשונים לשחק הם הבכירים והמנוסים.

המקצבים משתנים וחוזרים מספר פעמים, אך נהוג לסיים את ההודה בקצב המהיר והפראי ביותר. למשחק בקצב "סומבנטי גראנדה" נכנס מי שרוצה, ויוצא מי שיכול. אם כי במאמר זה מודגש הצד התנועתי של הקפוארה, ראוי לזכור שיש בקפוארה הרבה יותר מזה. יש לה המוסיקה והמסורת שלה, ועבור אנשים מסויימים, זו תורת חיים שלמה, שיש לה גם קשר לאמונתם הדתית. לא ניתן להתחקות במסגרת זו אחרי כל ההיבטים הללו, במיוחד כי בגירסות המודרניות שלה, אלה שיוצאו לארצות המערב, אין ההיבטים המסורתיים והמיסטיים הללו מוכרים כל כך, כשם שסוגי משחק מסויימים ואלימים במיוחד שהיו חלק מהקפוארה, אינם מבוצעים שם.

הקפוארה היא פרי תרבות העבדים, ומאוחר יותר המעמדות המדוכאים ביותר בברזיל. עד היום מביטים בה ברזילאים בני המעמדות הגבוהים בבוז ובתיעוב.

ה"אנגולה" היה משחק של עבדים, שנאסר עליהם להפגין לוחמנות מכל סוג, אם כי מסופר, שהאדונים ידעו על יכולתם הקרבית של עבדיהם, ובעת מלחמות לעיתים שלחו אותם לחזית, תוך הבטחה שמי שיחזור יקבל את חרותו.

הקפוארה קיבלה את שמה ממקצבים שהתפתחו בסוף המאה ה-19, על ידי עבדים, שברחו לערבות ברזיל ("קפוארה" פירושה ערבה בפורטוגזית). אחרי שחרור העבדים עברה הקפוארה לערים. באחד ממשחקי הקפוארה, שנוצרו באותה תקופה, היו השניים שבמעגל נדרשים להשאר עומדים על ידיהם ולנסות ולהרים מטבע זהב בפייהם. במשחק אחר היו המתמודדים מחזיקים סכיני גילוח בין בהונות רגליהם...

בראשית המאה הנוכחית היתה הקפוארה בלתי חוקית בברזיל, ואחד מהמקצבים שנוצרו באותה תקופה דמה לדהרת סוסים וסימן את בואם של פרשי המשטרה. היחסים המספריים בין השחקנים לבין אנשי החוק קבעו אם מקצב זה מסמן בריחה או התכתשות.

הקפוארה בימינו מפותחת בכל הערים, והסגנון הנפוץ בברזיל הוא "הבחה ידה" (עושה רוח) שהוא סגנון ספורטיבי, המדגיש את הצד התנועתי-קרבי של הקפוארה.

ישנה גם קפוארה בארץ, אך הקבוצות שהתגבשו כאן קשורות יותר לסגנון ה"סונאלה", המדגיש את המסורת (המנהגים, השירים וכו') לא פחות מאשר את התנועה. אחד מראשי סגנון זה, שיש לו תואר "מיסטר" ומכונה "קאמיזה" (חולצה), ביקר פעמיים בארץ. הוא מתנגד לראית הקפוארה כספורט, כי "בספורט יש חוקים - זה אסור, זו חובה - ובקפוארה אין חוקים". מיסטר קאמיזה אינו היחיד הנושא כינוי מצחיק. למעשה, כל שחקן קפוארה שעובר "בטיאדה" (הטבלה) - ב"הודה" חגיגית, שבמהלכה מקבלים חגורות (בקפוארה אלה הם חבלים בצבעים שונים, לפי הדרגה) - מקבל את כינוי הקפוארה שלו.

הכינוי, בדרך כלל, מצביע בחיך על אחת מתכונותיו של השחקן, כפי שאנו רואים במקרה של קאמיזה. הכינוי נשאר לכל החיים ובכל הדרגות.

הקפוארה הובאה לישראל על ידי תרמילאים ישראלים, שהכירו את המשחק במסעותיהם בדרום אמריקה, ועל ידי עולים מברזיל. ישנם גם כאלה, שמצאו את הקפוארה בארה"ב, במיוחד בסן-פראנסיסקו,

בה היא מפותחת במיוחד. ישנם לא מעט רקדנים וכוריאוגרפים, שנטלו תנועות מהקפוארה. ביניהם

ניתן למנות את דאג אלקין, שעבד ב-1991 עם "בת שבע", וכן את איציק גלילי, אריה בורשטיין ועוד.

מה ייחודי בתנועת הקפוארה? ראשית,

עושר האפשרויות הגדול, שלמרות הריבוי שלו, הוא בגדר שפה; הגישה של הקפוארה לתנועה, שהיא שונה מכל שיטות המחול המערביות, ותובענית יותר מרובן, מבחינת הקואורדינציה והתעוזה הגופנית. דומני, שאקדמיה אידיאלית למחול חייבת לכלול בתכנית הלימודים גם קורס בקפוארה.

שנית, אחד מהמאפיינים היחודיים של הקפוארה - הידיים והרגליים הן במעמד שווה מבחינת השימוש בהן, ובפרט, שהמשקל עובר בין הרגלים והידיים ללא הפסקה. יש לא מעט עמידות ידיים, והרבה תנועות המתבצעות כשהמשקל מונח על רגל אחת ויד אחת. המעבר הזורם לשימוש בידיים כנושאות המשקל ומסייעות בתנועה, מקובל כיום במחול בן זמננו, כמו גם סוגים שונים של תנועה על הידיים. התנועה הייחודית של הקפוארה היא כנראה הסיבה לכך, שטיפוסי גוף שאינם נראים אתלטיים או כרקדנים, יכולים להצטיין בקפוארה. לא אחת פגשתי בחורים גוצים ואף שמנמנים, רחבים ובעלי רגליים כצרות, אשר (כנראה בגלל מיקומו של מרכז הכובד שלהם) היו שחקנים מצויינים. האלטרנטיבה שמציבה הקפוארה היא, איפוא, לא רק בסוד התנועה, אלא גם בסוג האנשים המוכשרים לתנועה זו.

שלישית, יש לקפוארה גישה ייחודית לא רק באקרובטיקה, אלא גם בעבודה על הקרקע. אחד מהישגיו של המחול המודרני הוא פתיחת האפשרות של ריקוד עם גוף הסמוך (או אף נוגע) בקרקע. כפי שנאמר לעיל, אין בקפוארה תנועות של גלגול או הנחת הטורסו על הקרקע. אך יש דרכים אחרות. יפה לראות, איך שחקן אנגולה מיומן עובר בזרימה מן התנועות השונות, כמו העמדת או גילגול הגוף על המרפק, או שליחת רגל ארוכה מתוך עמדה עכבישית, בה הגוף נמצא מתחת לגובה המרפקים (כשכפות הידיים שטוחות על הרצפה) ועוד.

הקפוארה היא התנסות כדאית לכל מי שעוסק בתנועה, ולו רק כצופה. הכרת מגוון האפשרויות - והמגבלות בביצוען - יכולה להיות חומר חשוב לכל רקדן, כוריאוגרף או מורה.

מחזיקים סכיני גילוח בין בהונות רגליהם...

